

DIN CORESPONDENȚA LUI G. T. KIRILEANU
CU MIHAI LUPESCU
CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA REVISTELOR „ȘEZĂTOAREA”
ȘI „ION CREANGĂ”

DE

I. H. CIUBOTARU

Scrisorile pe care le prezentăm provin din fondul de documente „G. T. Kirileanu”, intrat în anii din urmă în patrimoniul Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România. Ele reprezintă numai o mică parte¹ din bogata corespondență purtată, între 7 aprilie 1889 și 9 iulie 1922, de cărturarul moldovean G. T. Kirileanu² cu cel mai apropiat dintre prietenii săi, învățătorul Mihai Lupescu³. Împrejurări favorabile, asupra cărora ne vom opri pe scurt în continuare, i-au unit pe cei doi într-o prietenie trairnică și de durată.

În toamna anului 1884, M. Lupescu, proaspăt absolvent al Școlii normale „Vasile Lupu” din Iași, își începea apostolatul în comuna Broșteni, pe atunci jud. Neamț, astăzi jud. Suceava, comună de care aparținea și satul Holda, unde se născuse, la 13

¹ În mapa XLIX — *varia 1*, din fondul „G. T. Kirileanu”, B. A. R. S. România, sînt cuprinse 896 de scrisori, dintre care 845 reprezintă schimbul de corespondență între G. T. Kirileanu și M. Lupescu. Noi publicăm acum doar 23 de piese.

² Referitor la viața și activitatea lui Kirileanu, vezi Constantin Bostan și Valentin Ciucă, *G. T. Kirileanu*, Piatra Neamț, 1970, singura contribuție mai amplă de pînă acum. Lucrarea, deși se vrea o monografie, nu reușește să reflecte satisfăcător personalitatea și activitatea cărturarului.

³ Descendent al unei familii de țărani din Spătăreștii Fălticencilor, *M. Lupescu* (5 sept. 1862—17 aug. 1922) a fost învățător la Broșteni (între anii 1884—1898), iar de aici a plecat ca director la Orfelinatul agricol din Zorleni — Tutova, unde a rămas pînă în 1920, cînd s-a pensionat. Împreună cu Artur Govoei a scos „Șezătoarea”, iar mai tîrziu, alături de T. Pamfile și L. Mrejeriu, avea să se numere printre fondatorii revistei „Ion Creangă”. A desfășurat o bogată activitate pe tărîmul culturii populare. Culegerile sale de folclor, pe care a încercat zadarnic să și le adune în volume, au rămas rîspindite prin publicațiile periodice ale vremii („Contemporanul”, „Rominul”, „Lumina pentru toți”, „Gazeta săteanului”, „Casa rurală” ș. a.), dar mai ales în „Șezătoarea” și „Ion Creangă”. În domeniul etnografiei a publicat *Cromatică poporului român*, București, Socec, 1914 (în tovarășie cu T. Pamfile) și *Botanica poporului român*, pe care a scos-o la Fălticeni, în 1915, cu Artur Govoei.

martie 1872, Gheorghe Kirileanu. Lupescu l-a cunoscut mai întâi pe bunicul acestuia dinspre mamă, preotul holdean Teodor Ioanovici, cu care s-a împrietenit destul de repede și în casa căruia l-a întâlnit, probabil, pe cel ce avea să devină mai târziu „bunul și adevăratul lui prieten”. Peiorul mai mare al lui Grigore Kirileanu, rămas orfan de mamă la o vîrstă destul de fragedă, se afla acum sub oblăduirea bunicului, care îl adoptase, dîndu-i totodată numele de Teodorescu⁴. El își începuse studiile la școala din Broșteni, le continuase la Fălticeni, încercase, fără izbîndă, să intre ca bursier la Seminarul „Veniamin Costachi” din Iași, poposise un an la Școala de cîntări bisericești din Piatra Neamț, iar acum, urmînd sfaturile insistente ale tutorei, era din nou gata să bată la porțile seminarului ieșean.

Întîlnirea cu Lupescu avea să însemne însă pentru Kirileanu revelația unei profesii, aceea de învățător, pe care o găsea în consonanță cu aspirațiile sale. Firește, vestea renunțării definitive la cariera ecleziastică nu putea să-l bucure prea mult pe popa Todică⁵. Totuși, el a trebuit să consimtă, nu fără o undă de regret, ca nepotul să-și continue studiile, începînd din toamna lui 1887, la Școala normală „Vasile Lupu” din Iași. De aici înainte, mai exact din 1887 și pînă în august 1922, cînd a intervenit sfîrșitul fulgerător al lui Lupescu, acesta va rămîne pentru Kirileanu „cel mai bun povățuitor și sprijinitor”. „Și oricînd voi auzi numele Mihai Lupescu — spune tînărul normalist într-o scrisoare⁶ — inima-mi va tresări, scoțînd la față cele mai sincere sentimente de iubire și recunoștință”. La rîndul său, Lupescu rememora, cu emoție, momentele mai însemnate ale acestei frumoase prietenii: „M-am purtat întîi cu tine ca un frate mai mic, iar cînd te-am cunoscut bine te-am uibit ca pe copilul meu. A venit vremea cînd am văzut în tine pe bunul și adevăratul meu prieten. [...] Nu știu de ț-am fost de vreun ajutor; știu însă că la orice bucurie și durere te-am avut părtaş”⁷.

Correspondența la care ne referim suscită interesul sub multiple aspecte. Faptul se desprinde cu ușurință chiar din scrisorile asupra cărora ne-am oprit, de această dată, deși ele se referă îndeosebi la istoricul revistelor de folclor, „Șezătoarea”⁸ și „Ion Creangă”⁹, cercetate cu stăruință în ultima vreme¹⁰. Contribuțiilor de pînă acum li se adaugă astfel date noi, menite să întregască volumul de referințe privitoare la cele două publicații moldovene. În fine, multe din informațiile cuprinse în aceste documente, corclate cu altele similare¹¹, vor reliefa mai convingător rolul avut de G. T. Kirileanu și M. Lupescu în apariția revistelor amintite.

În prezentarea scrisorilor am păstrat ordinea cronologică, socotînd că această modalitate va permite cunoașterea, cît mai exactă, a etapelor străbătute de revista de la Fălticeni, a factorilor care i-au determinat longevitatea și, în același timp, a raporturilor în care s-au aflat cîțiva dintre fondatorii ei. Din lipsă de spațiu, dar și pentru a asigura coerența problemelor ce ne interesează, am renunțat la unele pasaje mai

⁴ Pînă la moartea bunicului semna numai cu acest nume; ulterior și-a adăugat și numele de familie al tatălui (Kirileanu).

⁵ Așa i se spunea preotului de la Holda prin părțile locului.

⁶ Vezi B. A. R. S. România, fondul „G. T. Kirileanu”, mapa XLIX — *partea 1*, scrisoarea nr. 449.

⁷ Idem, scrisoarea nr. 203.

⁸ Revistă de folclor, apărută la Fălticeni, cu unele întreruperi, din 1892 pînă în 1929.

⁹ Revistă de limbă, literatură și artă populară, apărută la Birlad, din 1908 pînă în 1921.

¹⁰ Vezi Mircea Fotca, *Folclorul în revista „Ion Creangă”*, în vol. *Folclor literar*, II, Timișoara, 1968, p. 341—353; Petru Ursache, *Șezătoarea în contextul folcloristicii*, București, Minerva, 1972.

¹¹ Vezi *Scrisori către Artur Gorovei*, ediție îngrijită și introducere de Maria Luiza Ungureanu, București, Minerva, 1970, p. 123—222 și 229—273.

¹² Este vorba de revista „Șezătoarea”, Lupescu îi ceruse lui Kirileanu un articol pentru primul număr al revistei, care avea să apară în martie 1892, și îl rugase, totodată, să ajute la difuzarea acesteia.

puțin semnificative, marcind acest lucru prin puncte de suspensie incluse între paranteze drepte, semne care indică, dealtfel, și precizările noastre. Considerente asemănătoare ne-au călăuzit și în alcătuirea notelor explicative, pe care le-am întocmit numai în măsura utilității acestora.

Iași, 20.II.1892

Mult iubite domnule Lupescu,

[...] Prea mare respect am de o publicație¹² în capul căreia sinteti dv., pentru ca să mă produc și eu cu ceva *pe apucatele*. În principiu sint contra aceluia care mor de dorul să-și vadă numele tipărit sub niște vorbe înșirate: „înșiră-te mărgărite...”. Am colegi cu astă manie, contra cărora am fulgerat și i-am mușcat de multe ori.

N-am scris pînă acum nimic. Destul e, cred, acest fapt pentru ca să-mi înțelegi gândurile. *Cînd voi scrie, vreau să scriu; și am să scriu.*

Și pentru a scrie îmi trebuie liniște, pe care acum n-o am absolut deloc. Și apoi încă un lucru: nu-mi vine a crede că condeiul meu ar putea să se incline înspre genul popular. Acum, cel puțin, nu l-aș putea crede vrednic să se scurgă din pliscul lui geniul poporului. El e cam pamfletar, cam zeflemist de felul lui.

În puține cuvinte, condeiul meu e neîncercat. Vă promit însă că voi fi fericit a face vreo încercare sub auspiciile d-voastră. Dacă voi vedea că încercările mi-or reuși și dacă și părerea dv. va fi tot asta, atunci noroc să dea Dumnezeu!

În privința sprijinului revistei o să fac zvon printre colegi și prieteni. Trimiteți un exemplar pe adresa: *Ștefan Filon*, învățător, Guguști, plasa Crasna, județul Fălciu.

N-am vreme și trebuie să sfîrșesc, sărutîndu-vă cu toată căldura,

Ghiță

B. A. R. S. România, fondul „G. T. Kirileanu”, mapa XLIX-varia 1, Scrisoarea nr. 464.*

II

Iași, faur 12/25, 1902

Iubite Moșucule,

Pentru „Șezătoarea” totdeauna voi căuta să dau cit mă vor ajuta puterile. Prin urmare, numărați-mă și pe mine între reînviitorii ei. Plătesc lunar cite un leu, la nevoie și doi. Todirească-i i-am scris, dar n-am primit încă răspuns.

Un prieten al meu, Paul Zarifopol, care dă acum doctoratul în Germania, în specialitatea limbilor romanice, în urma propunerii mele de a veni la „Șezătoarea”, nu numai cu ajutor material dar și cu ajutor intelectual și moral — ca acela ce cunoaște folclorul în toate limbile romanice —, îmi răspunde următoarele: „Penru «Șezătoarea»” să facem tot ce se poate ca să nu moară cu totul. Eu primesc bucuros să fiu contribuabil și în curînd am să-ți trimit dovadă palpabilă de această aderență. Cit despre colaborarea mea, e altă vorbă. Pentru moment încă, propriul meu cuget nu mă arată matur pentru pu-

* (Întrucît întreaga corespondență la care ne referim se află în aceeași bibliotecă, același fond, și este înregistrată sub aceeași cotă, vom indica în continuare numai numărul scrisorii).

blicare de studii folklorice". Așadar, avem încă un contribuitor de cite 1 franc pe lună. Lui Ciobanu am să-i propun zilele acestea, căci pînă acum nu i-am putut afla adresa.

Spuneți, vă rog, lui Neculai¹³ că i-oi răspunde în curînd (cit de curînd nu mă întrebați pe mine, ci gîndiți-vă la lenea mea!). Pînă atunci aflu că domnul Meissner¹⁴ n-a isprăvit de trecut pe curat conferința lui, ca să mi-o poată da spre copiere pentru revistă. Darea de seamă ar fi prea tîrziu acuma pentru numărul de pe februarie. Voi pune-o dar, în cîteva cuvinte, 'ca notă la conferința domnului Meissner. [...]

Chiar acum am primit răspuns și de la Todireasca. Ea primește a cotiza pentru „Șezătoarea” și cere numai să i se facă cunoscut din timp unde trebuie trimisă. În privința colaborării la revistă, de asemenea, îmi răspunde următoarele: „Mă voi sili să dau tot concursul cu puțință; dacă nu voi putea face după așteptări, să se creadă, că nu e din rea voință, ci din lipsă de timp”, mai ales acuma în preajma definitivatului ei. Mă mai întreabă unde va trimite materialul adunat. Aștept răspunsul dumneavoastră ca s-o pot lămuri.

Multe sărutări de mină mătușicăi și doamnei Popa, salutări călduroase domnului Popa, iar dumneavoastră darnice sărutări, de la al dumneavoastră devotat nepoțel

Ghițucă

Scrisoarea nr. 576

III

Grumăzești, 14 faur 1904

Iubite Moș Mihai,

Nu v-am mai putut scrie tot din pricina pentru care n-am răspuns lui Neculai de-alta vreme: un fel de toropeală sufletească ce mă cearcă de cîteva ori peste an. Dar despre isprăvile din București v-a fi spus cite ceva Neculai, cu care am fost împreună. Am făcut cunoștință cu cei de la „Sămănătorul”, care mi-au arătat multă amabilitate, mai ales Chendi, cel cu ediția stîlciată¹⁵ a lui Creangă. Mai făcui cunoștință cu I. A. Rădulescu¹⁶, care-i un om [foarte] simpatic și de valoare. În sfîrșit, m-am mai împărtășit cu vorbe și sfaturi de la un Maiorescu, un Basset¹⁷, un Iorga, un Mehedintzi și vād bine că hagialicul meu anual la București mi-i de folos din toate punctele de vedere. Atita numai că pe urmă cad mai degrabă în toropeala din care abia după o lună de liniște, în Grumăzești¹⁸, am ieșit.

¹³ *Neculai Stoleriu* (1878—1916), învățător. A întemeiat cercul cultural „Deșteptarea sătenilor”, „în cadrul căruia a scos periodicul „Vestitorul satelor”, și s-a numărat, alături de A. Gorovei și M. Sadoveanu, printre fondatorii revistei „Răvașul poporului”, apărută la Fălticeni între anii 1907—1909.

¹⁴ *C. Meissner* (1854—1942). A fost profesor de pedagogie (1881) și mai apoi director (1886) la Școala normală „Vasile Lupu” din Iași, inspector școlar (1892), secretar general al Ministerului de Instrucție (1894) și inspector general al învățămîntului primar și normal-primar. I-a prețuit foarte mult, atit pe G. T. Kirileanu, pe care l-a îndemnat să-și continue studiile, cit și pe M. Lupescu, în care vedea, la un moment dat, pe cel mai bun învățător din Moldova.

¹⁵ Se referă la ediția Ion Creangă, *Opere complete*, București, Minerva, 1902, îngrijită de H. Chendi și Șt. O. Iosif, în care nu s-a ținut seamă de particularitățile graiului moldovenesc.

¹⁶ Este vorba de I. A. Rădulescu-Pogoneanu.

¹⁷ *L. Basset*, fost secretar al Curții regale.

¹⁸ În satul Grumăzești din ținutul Neamțului, Kirileanu a fost o vreme profesor particular în casa prințului Aristide Caradja.

Cînd am sosit aici din vacanță, am găsit o carte poștală de la d-l Artur¹⁹, în care îmi spune că „Șezătoarea” iar are gînd de hodină, de dispariție. L-am întrebât ce este ? Și-a retras oare Ministerul de Instrucție cele 150 de abonamente, mulțumită cărora a putut ieși „Șezătoarea” anul trecut ? Ori ce-i alta ? Iată-i o lună de cînd n-am mai primit nici un răspuns. Poate că dv. veți fi știind cum stă lucrul și vă rog a mă lămurii ; căci atîta lucru bun avem și noi în ținutul nostru, al Sucevii, și acela să piară ? Păcatul ar fi mare în toate privințele. Căci nu-i puțin lucru, în țara românească, o revistă din care-au putut ieși 8 volume. Prin asta s-a dobîndit o tradiție, o vechime care este o forță cu greu de întemeiat și, prin urmare, nimicirea ei ar fi de mare pagubă.

Așteptînd ceva vești de pe la d-voastră, vă sîrută cu dragoste devotatul

Ghiță

Scrisoare nr. 599

IV

București, 18 iulie 1908

Domnilor M. Lupescu, L. Mrejeriu și Tudor Pamfile,

Primesc cu plăcere a mă număra printre tovarășii întemeietori ai revistei de literatură populară „Ion Creangă”, ce plănuiți a scoate în Birlad, trimițîndu-vă cotizația mea pe lunile august-decembrie 1908 (25 lei). Nădăjduiesc a vă trimite și un articolas, săptămîna viitoare, spre a se tipări în nr. 1. Aș dori însă a mă împărtăși și pe mine cu articolul program ce aveți de gînd a-l pune în fruntea revistei, precum și cu planul copertei și al formatului, spunîndu-mi cine va priveghea alegerea și tipărirea materialului.

Urînd revistei și lucrătorilor ceasul cel bun și spornic, sînt al dv. cu totul devotat

Gh. T. Kirileanu

Scrisoarea nr. 624

V

București, 6 aug. 1908

Iubite Moș Mihai,

M-am spăriet de graba apariției lui „Ion Creangă” ! M-am gîndit la *Baiazid Fulgerul* și la iutele de condei Iorga ! Noroc să dea Dumnezeu și spor, după dorință ! Am citit numărul 1 și mi-o plăcut. Și domnului Butculescu²⁰ i-a plăcut. Articolul meu poate veni și peste 5—6 zile, ca pentru numărul 2. Știți, eu sînt cam migălos și deloc *fulger* la scris — și mai cu seamă la tipar !

Prea mare cinste mi-a venit prin împlinirea ordinii alfabetice ; nu merit cîinstea a fi întîilul !²¹

Adînc devotat,

Ghiță

¹⁹. Artur Gorovei.

²⁰. N. Butculescu, profesor de contabilitate. Lucra la cancelaria Curții regale.

²¹. Fondatorii revistei „Ion Creangă” apar, pe frontispiciul primului număr, în ordinea următoare : G. T. Kirileanu, M. Lupescu, L. Mrejeru și T. Pamfile.

Trimit 25 lei, contribuția mea la „Ion Creangă“ pe lunile august-decembrie 1908.
 Scrisoarea nr. 666

VI

[Zorleni]
 9 sept. 1908

Iubite Ghiță,

Oare la Librăria Națională n-am putea noi trimete, spre desfacere, cite 20 numere din „Ion Creangă“ ? Ia, te rog, întreabă și dă-ne răspuns. Ne pare tare bine că pe lângă „Ion Creangă“ încep să se strângă calcătorii cei buni. Avem și pe Vasiliu-Tătăruși²² și pe unul Moldovanu din Bosanci — Bucovina. Gorovei o lasă la pas. Vede el că cu cinstea avem să facem treabă bună. Avem 19 intemeietori. Viața revistei e asigurată. Încep a veni și abonamente. Am plătit numercele 1 și 2 și pregătim paralele și pentru numărul 3. Lucrăm sigur. [...]

Cu sănătatea, tot mai bineșor. Leon se pregătește de ducă. Îl cam necăjese în-tocmirile lui de pe aici. Rău are să-i vic lui odată și odată.

*Te sărută
 Moș Mihai*

Scrisoarea nr. 156

VII

București, 11/24 oct. 1908

Iubite Moș Mihai,

Vă trimit citeva pagini cu darea de samă giuruită²³. Să se publice la urma numărului și iscălitura să se lese numai cu inițialele. V-aș fi mai trimis una asupra broșurii lui Dragoslav²⁴, *Facerea lumii* (nr. 4 din Biblioteca Socec), asupra căreia Mihalache Dragomirescu, directorul bibliotecii Socec, are o prefață exagerată din cale-afară. Preține că e cârtică de folclor și când colo e o adunătură de inchipuiri, înflorite fel și chip. Și totuși Dragomirescu îl ridică mai presus de I. Creangă. Cred că imi veți lăsa loc în numărul pe noiembrie, ca să-i trag o răfuială *inconcurabilului* (?) Mihalache, cu prilejul dării de samă asupra cârticelii lui Dragoslav.

*Al dumneavoastră devotat,
 Ghiță*

Scrisoarea nr. 679

²². Al. Vasiliu, învățător. Și-a desfășurat activitatea în satul Tătăruși, localitate care reprezintă și astăzi una dintre cele mai interesante vetre folclorice din podișul central moldovenesc. Harnic și pasionat, Al. Vasiliu a cules de aici un bogat material de folclor pe care l-a publicat în coloanele revistelor „Șezătoarea“ și „Ion Creangă“, precum și în volume. Ca să dăm doar un singur exemplu, lucrarea *Cîntece, urături și bocete de-ale poporului*, București, Socec, 1909, o adevărată monografie folclorică locală, reprezintă o contribuție de preț la cunoașterea folclorului moldovenesc.

²³. În această dare de seamă, Kirileanu stăruie asupra chestiunilor de etnografie și folclor cuprinse în *Analele Academiei Române*, din anii 1907—1908.

²⁴. I. Dragoslav, *Facerea lumii*, București, Socec, 1908.

VIII

București, 24 oct. 1908

Iubite Moș Mihai,

Cărțile cerute le-oi cumpăra și vi le-oi trimite mâine sau poimîne. Și Dumnezeu să vă ajute s-o scoateți la capătul dorit cu *Cromatică*²⁵. Domnul Basset a zis că bine ați făcut scriind lui Ion Teodorescu²⁶, căci și domnului Bolomey i-a dat instrucții să reguleze într-un fel și cu școala și cu cooperativa. Am primit cartea părintelui Antonovici²⁷ și vă mulțămesc; asemenea cărți sînt o binefacere și o mîngiere în zilele noastre întunecate de atîtea păcate. Trecutul, cu cărțile sale bune, parcă se ridică din mormînt și ne îndreaptă, pe căile cele bune, spre un viitor mai temeinic. Prețul de 1 leu cinzeci, vi l-oi ține în socoteală la plata cărților ce am a vă trimete.

Vă trimit alăturatele foite²⁸ în care aveți ceva pentru „Ion Creangă“, de la V. Savel (fiorul lui popa Savel din Folticeni). Cred că ar fi bine de publicat, ca variație, asemenea material. Notița de la început va fi ca din partea redacției și se va tipări cu pipit. Articolul lui Gheorghiasa²⁹, asupra îmbrăcămîntei la Broșteni, cred că ar fi nimerit să-l începeți a-l publica de la numărul pe ianuar, căci va trebui împărțit în trei numere. Alăturat veți găsi o fișică cu cîteva cuvinte din niște manuscrise a lui Conachi, pe care le pregătesc pentru tipar. V-aș ruga să-mi dați lămuriri asupra lor. Domnul Haralamb trebuie să știe bine. Despre cărțile cerute de la Casa Școlaelor va mai întreba domnul Butculescu, căci știți cit de greu se urnesc pe la ministere.

*Al dumneavoastră, cu dragoste,**Ghiță*

Scrisoarea nr. 682

IX

București, 25 oct. 1908

Iubite Moș Mihai,

Azi a fost pe la mine d-l Gorovei și mi-a arătat o scrisoare lungă de la Ion Urban Jarnik, din Praga, în care acesta îi cerea lămuriri asupra revistei „Ion Creangă“. Dacă, adică, această revistă este deosebită sau o urmare a „Șezătorii“, deoarece în „Ion Creangă“ a văzut și pe Gorovei. Mai spune că se bucurase văzînd că s-a înființat o „Societate a folcloriștilor“, care să înlesnească regulata apariție a „Șezătorii“, și, cînd colo, vede că „Șezătoarea“ apare neregulat, iar în loc iese „Ion Creangă...“ etc. Zice că va

²⁵ Vezi nota nr. 3.

²⁶ Ion Teodorescu, învățător. A fost elevul lui M. Lupescu. La îndemnul acestuia a cules folclor și probe de grai popular, pe care le-a publicat în „Șezătoarea“ și „Ion Creangă“.

²⁷ I. Antonovici, *Frații Gheorghe și Neculai R. Codreanu, fondatorii liceului și ai școlaeli secundare — profesionale de fete din Bîrlad*, Bîrlad, 1908.

²⁸ Aceste „foite“ cuprindeau cîteva fragmente de scrisori în versuri, de cîntece de dragoste și de cătănie, pe care V. Savel le-a publicat în revista „Ion Creangă“, I, 5, 1908, p. 131—132, sub titlul *Două răvașe soldățești*.

²⁹ Petre Gheorghiasa, învățător. Ca și cloegii săi, Simion T. Kirileanu, L. Mrejeriu și I. Teodorescu, i-a fost lui M. Lupescu sirguincios discipol.

line cursuri de limbă rom[ână] și îndeosebi de literat[ură] populară rom[ână] la Universitatea din Praga. A venit, se înțelege, vorba și de cauza răcelii dv. pe d-l Gorovei-și „Șezătoarea” și i-am spus, pe departe, că astă vară dv. v-ați așteptat la Gorovei de mai multă vreme din parte-i etc.

Domnul Butculescu zice că cei de la Casa Școalelor au dat ordin să ni se îndeplinească cererea. De veți primi cărțile, faceți-le dumneavoastră adresa de mulțămire. Și spuneți-mi și mie, ca să știu de ați primit cărțile.

Adine devotal,

Ghiță

Scrisoarea nr. 683

X

București, 17 dec. 1908

Iubite Moș Mihai,

Am fost la Tzigara³⁰ și a zis că zilele astea scoate de sub tipar două volume, și, îndată după aceea, va avea disponibile clișee nimerite pentru „Ion Creangă”. Eu i-am dat ghes să ne dăruiască și un articol, o lămurire a clișeelelor. Mi-a făgăduit, dar la sfârșitul săptămânii acesteia. În altă parte nici n-am unde căuta și nici vremea nu mă încapă, fiind peste samă de ocupat.

Rugați pe don general Pamfile să mă ierte că nu i-am putut răspunde; tot din pricina ocupațiilor. Eu vă scrisesem să nu stăruiți pe lângă Vasiliu Al. pentru contribuția ca membru întemeietor, deoarece pentru un învățător e mult nu numai 5, ci și 3 lei. Și vă rugasem a-l lăsa numai în plata abonamentului, mulțămindu-ne cu o colaborare prețioasă de material folcloric, iar nu bănesc. Acuma el îmi scrie că dv. ia-ți spus într-un răvaș că eu v-aș fi înșliințat să cereți de la Vasiliu Al. contribuția ca membru fondator. Trebuie să fie vreo încurcătură.

Am la mine 10 lei; abonamentele de la Șt. Capșa și Tzigara-Samurcaș. Aștept să se facă 20 și să vi-i trimit.

Al dumneavoastră devotal,

Ghiță

Scrisoarea nr. 688

1/III, 1909

XI

Iubite Ghiță,

Nu mă uita cu cartea lui Vasiliu³¹ și a lui Ciorogariu³². Nu ne uita nici cu material p[entru] revistă. Oare lipsa de vreme nu e o părăsire dulce, politicoasă, a re-

³⁰ Al. Tzigara-Samurcaș.

³¹ Al. Vasiliu, *Cîntece, urături și boccele de-ale poporului*, București, Socec, 1909.

³² P. Ciorogariu, *Cîntece din popor. Versuri și muzică*, București, Socec, 1909.

vistei?! Pamfil³³ va fi patru luni în București, la Davilla, la tragere la țintă. Cred că te vei întâlni cu el. De Paști am avut pe Cîrlănescu la mine; mi-a părut tare bine. Fărăcășanu s-a dus ieri la Piatra; vine îndată înapoi. În privința lui ți-oi scrie în curînd. Cu sănătatea o dau parcă mai bineșior. Arăm și lucrăm mereu. Ce zici de cărțuția noastră³⁴? Vai, multe greșeli ne-a făcut la tipărit! [...]

E adevărat că Gorovei mi-a făgăduit și mie că va veni pe la Zorleni, la 19 april. Să-l vedem. Jarnik s-a abonat la „Ion Creangă”; el singur; și mi-a trimis și abonamentul. De ce-o fi refuzat întii și de ce-o cerut în urmă singur, nu știu. Și Weigand a plătit abona[mentul]. Cei din străinătate mi-au trimis mai toți abon[amentul].

De pe la munte nu știu nimic. Popovici mi-aduce veste chiar acum că pînă sîmbătă nu pot avea fo[ografiile]. În tot cazul, pînă la 10 april le veți avea. Mine dau eu ochii cu fotograful.

Te sărută

Moșu

Scrisoarea nr. 146

XII

București, 8/21 apr. 1910

Iubite Moș Mihai,

Scrisoarea pe care veți fi primit-o ieri, împreună cu banii p[entru] „Ion Creangă”, v-a arătat că vă scrisesem încă din luna trecută. S-a întîmplat însă că luna asta ați întîrziat cu cererea banilor pînă ieri și din cauza asta am întîrziat și eu cu trimiterea scrisorii și banilor. Prin urmare bănuțelile dv. din scrisoarea către domnul Butculescu erau cu năpaste.

Mai alaltă sară am stat de vorbă, pînă după miezul nopții, cu poetul Coșbuc și, între altele, mi-a spus că nu i-au plăcut culegerile de jocuri copilărești a lui Pamfil. I-am spus: de ce nu scrieți în vreo revistă, să-i dați îndrumările dumneavoastră? A răspuns că poate ar lua-o cu supărare etc. Vă spun ca să știți. Vă rog spuneți-mi cît trebuie (adică cît e dator) ca să vă plătească din abonament domnul Gogu Capșa? Mi se pare că abonamentul domnului Tzigara-Samureas tot prin mine l-ați primit. În acest caz vă rog a-mi spune și datoria domniei sale.

Al dumneavoastră devotat,

Ghiță

Scrisoarea nr. 717

XIII

București, 25 mai 1910

Iubite Moș Mihai,

Mulțămesc pentru știrile ce-mi dați. Am primit colile din anul XI ale „Sezătorii” editate de Gorovei. Văd că nu se arată numele culegătorilor, lăsîndu-i, se vede, numai

³³ Tudor Pamfile.

³⁴ D. I. Fărăcășanu și M. Lupescu, *Creșterea pomilor, pe înțelesul fărânamei*, Bîrlad, Lupașcu, 1909.

pentru tabla de materii... E bine însă că duce înainte acest semn de cultură pentru depărtatul nostru colț de țară. Ar fi păcat să înceteze cu tipărirea. La întrebarea dv., de ce nu mai dau ceva la revistă, repet, subliniez, cele ce v-am mai spus: întâi, am cu destule treburi la serviciu, care cer înțelitate față de toate ocupațiile personale; al doilea, mă dau [foarte] greu la scris pentru tipar; al treilea, nu-i nici o pagubă dacă mai aștepta materialul meu, deoarece-i din izvoare care sînt la dăpost în manuscrise ce se păstrează în arhive publice. Cu mult mai folositoare e munca dv., care stăruieți îndemnați și adunați material din guri pe care le astupă pămîntul una după alta. În direcția asta stăruieți cu îndemnurile, iar nu în direcția unuia ca mine, osîndit a sta închis între patru pereți toată ziua. Mă rog însă a publica, dacă se poate chiar în numărul ce va apare la 1 iunie, alăturata notiță între însemnările de la sfîrșitul paginilor revistei. Țin să se știe că și-un istoric poate face nedreptăți³⁵.

Al dumneavoastră devotat,

Ghiță

Scrisoarea nr. 719

XIV

Bogdănești, Ziua Crucii, 1919

Iubite Ghiță,

Nu știu de-ai primit poștala prin care te înștiințam că, între 12--28 august, voi fi în Bogdănești. Te-am așteptat, după făgăduială, să vii să ne vedem și să mai povestim de unele și de altele, căci firul vieții se deapănă și aș vrea să te mai văd. De sigur că n-ai putut veni, căci multe vei fi avînd și tu pe cap în vremurile de azi. În Bogdănești am petrecut bine. Bătrîna trăiește încă. Numai casa se darapănă și-i greu de reparat acum, cînd toate sînt scumpe și nu se găsesc. Cît am stat, am fost de două ori nun mare. Am cununat pe Mihai Herescu, băietul lui Herescu de la Găinești, și pe Virgolici cu Dochia. Era să-i cunune domnul Butculescu, însă nu știu din ce pricină nu s-a putut. Am mai fost și cumătru mare. Prin Fălțiceni, unde n-am stat decît la venit și la întors, m-am întîlnit numai cu Gorovei. E bătrîn și el, ca și mine, și slăbit. Am vorbit de amintiri și nimic de-ale politicii. A fost pe la mine cu amîndoi ficiorii [...]

Căpitanul Pamfile mi se pare că părăsește Birladul; cu ducerea lui, de sigur că și „Creangă“ va apune. Dacă eu el nu mai scoatem pe „Ion Creangă“, vom reinvia „Șezătoarea“. Nedreptățit a fost și el în timpul războiului. Cîți sedentari din locotenenți sînt maiori, și el rămîne inferiorul inferiorilor lui!? Păcat! Cîntea și trăinicia la noi, sînt *hocnile** (s. n.) și la coadă, iar obrăznicia și nepriceperea, în cînte. Bună țară, ră tocmală!

Mai serie-mi și mai spune-mi cîte ceva. Te sărută și te îmbrățișează,

Moșu

Mi-a părut tare bine de reinvierea „Vestitorului satelor“. În el trăiește Stoleru

Scrisoarea nr. 123

³⁵ În „Neamul românesc literar“, din 23 mai 1910, revistă la conducerea căreia se afla N. Iorga, s-a tipărit, ca inedit, un articol al lui Ion Creangă, care, de fapt, apăruse inițial în „Columna lui Traian“, III, 1872, și fusese reluat ulterior în ediția a doua a scrierilor lui Creangă, îngrijită de G. T. Kirileanu.

XV

Bogdănești, 3/XI, 1920

Iubite Ghiță,

[...] În politică tot nu mă bag. Mi-oi putea servi pe ai mei și așa. De se va face în Bogdănești casă de sfat și cetire, voi dărui biblioteca satului și-i voi lumina pe cei ce-or dori și așa. [...].

„Ion Creangă” a rămas numai cu Pamfile. Administrația a luat-o Popovici³⁶ și e tot la Orfelinat. Cum va mai merge nu știu. Gorovei nu vra să mai scoată „Șezătoarea”.

Învățătorimea din Suceava e mai toată înglobată în politica partidelor și tare se mai dușmănesc. Ce văd eu acuma între învățători, m-am îngrozit. Iar școlile au ajuns în așa hal de nu știi ce-i: școală ori batjocură! Majoritatea învățătorilor sînt suplinitori, iar normaliștii ce ies caută muncă puțină și leafă grasă. Cu această stare de lucruri satele vor rămînea tot întunecate.

Nu mă da uitării și scrie-mi. Nevastă-mea îți trimite multă sănătate, iar eu te îmbrățișez și te sărut cu dor,

Moșu

Acum, sara, am primit și scrisoarea ta din urmă. Să trăiești pentru toate veștile ce-mi dai. Ești acolo singurul suflet de moldovan cîstit, care priveghezi și pui umărul unde trebuie și cît poți. Dumnezeu să-ți lungească anii vieții și să te ție acolo stîlp pentru lucrurile bune și adevărat românești.

Moșu

Scrisoarea nr. 184

XVI

București, 18/10 1921

Dragă Ghiță,

Cu adîncă durere îți vestesc moartea în Chișinău a bunului, scumpului, harnicului și iubitului meu Tudor Pamfile. Boala de care a suferit nu l-a iertat și în ziua de 16 oct. a. c. [s. n.] și-a dat sufletul. Tare m-am scirbit. Cîți răi trăiește și cum sufletele alese pier! Mi-era drag ca sufletul, căci era și el un fel de fiu sufletesc al meu. Cel puțin nu m-am putut duce să-l văd...

*Să trăiești,**Moșu*

Scrisoarea nr. 178

³⁶ T. Popovici, învățător. A activat la Orfelinatul agricol de la Zorleni — Tutova alături de M. Lupescu, pe care l-a înlocuit în funcția de director, cînd acesta s-a pensionat. O scurtă perioadă de timp, tot după plecarea lui Lupescu, a fost administratorul revistei „Ion Creangă”. După moartea lui T. Pamfile, ajutat de soția acestuia, T. Popovici a încercat, fără a izbîndi, să prelungească viața revistei birlădene.

*. A hocni = a repezi, a da înapoi.

XVII

Bogdănești, 15.XI, 1921

Iubile Ghilă,

Am primit mandatul cu 500 lei pentru bustul lui Stoleriu, contribuție din partea Curții regale, și, știind că ea s-a dat prin stăruința ta, atât domnul Ciurea cât și eu îți mulțămim din inimă și din suflet. Domnului Basset i-om mulțami în curînd.

Moartea lui Pamfil a lăsat jale și durere în sufletul prietenilor lui adevărați și un mare gol în ogorul folcloristicii. Revista „Ion Creangă”, a cărei sarcină și conducere a dus-o el, va fi înmormîntată cu el. Nimeni nu-i va da directiva dată de el; și prin urmare nu va mai apărea. Materialul ce-a rămas de la el îl deține doamna Pamfil, de la care cred să-l pot capata eu. Popovici de la Zorleni m-a întrebat de n-ar fi bine să continuăm scoaterea lui „Ion Creangă”; nu i-am răspuns încă, dar eu cred că revista să nu mai apară ca o durere după fostul ei director.

Ieri am fost pe la Gorovei în chestia „Șezătorii”. Am stat mult de vorbă cu el. E dispus să reinvie „Șezătoarea”, de la 1 ian. 1922, dar nu-i cu ce. Un număr într-o mie de ex[emplare], de-o coală, deocamdată, ar costa cam 550 lei. Și atunci i-am spus că, pînă ce încep a sosi abonamentele, să lucrăm pe credit. Dacă, Casa regală, la care vom face un călduros apel, ne-ar lua vreo 30 abon[amente] și Ministerul Școalelor o sută, am avea vreo 2 600 lei. — cu care bani am putea acoperi primele cheltuieli, abon[amentul] fiind de 20 lei anual. Revista să iasă, deocamdată, într-o mie de ex[emplare] și eu cit vom capata parale îi vom mări și cuprinsul. După cite știm de la „Ion Creangă”, ea ar putea avea cam 500—800 abonați în țară și străinătate.

Material, în primele numere, am găsi dintr-al lui Pamfile și mai am și eu; apoi eu voi scrie la prietenii mei, învățători, și cred că vom avea din belșug. A rămas acum să vestim prin ziare că la 1 ian. 1922 va reapărea „Șezătoarea”. De ai vreun prieten ziarist, roagă-l să vestească aceasta. După cum vezi, „Șezătoarea” județului nostru va reinvia. Gorovei e tare necăjit bănește și a făgăduit că va da și el cit va putea, căci n-are de unde. Administrația rev[istei] o voi avea eu. El rămîne director și redactor. Eu administrator și redactor. Dar gîndul meu este acel de la începutul „Șezătorii”, de-a aduna comorile poporului care se prăpădesc, mai ales astăzi, cînd bunele orînduiri de vremuri s-au răscolit, iar altele străine și păcătoase le ie locul. Cred că vei fi al nostru cu trup și suflet, cum ai fost de la început. Cînd ai vreme, dă-mi o listă de prietenii tăi care crezi că ar primi bucuroși „Șezătoarea”.

Cînd te întîlnești cu Mehedinți, roagă-l să-mi trimită și mie „Duminica poporului” cu articolul scris despre mine. Mai roagă-l să ne trimită în schimbul „Vestitorului” această loaie. Cu „Vestitorul” mergem binișor. Numărul de pe d[ecem]b[re] îl închinăm amintirii lui Neculai Stoleriu, întemeietorul lui [...].

Cînd ai vreme, mai spune cite ceva și lui *Moș Mihai, care te sărută cu dor.*

Scrisoare nr. 249.

XVIII

București, 30 nov. 1921

Cînstile și iubile Moș Mihai,

[...] Să nu pierdem răbdarea. Am căpătat de la Ministerul Artelor, prin mijlocirea unui bun prieten, făgăduiala a 10.000 lei pentru tipărirea unei reviste de folclor la Folliceni. Filip Ionescu zice că e păcat să nu i se păstreze numele de „Ion Creangă”, căci în acest caz, ca nabab ce este, ar fi dispus să subscrie și el una mie de lei. Acum fac

cerere și la Ministerul de Instrucție și la domnul Bibicescu, de la Banca Națională], să văd n-om mai căpăta ceva?

Al dumneavoastră devotat,

Ghiță

Serisoarea nr. 881

XIX

Bogdănești, 28/15 XII, 1921

Iubile Ghiță,

Ieri am fost la Gorovei de i-am dus niște material pentru „Șezătoarea“, de-al meu și de-al lui popa Bobulescu, care spune că numai de frica ta s-a executat. Îmi pare bine că-ți știe de frică, că el mai are mult material bun pentru „Șezătoarea“ și, de frica ta, l-o trimete. Privitor la sumarul revistei, a rămas să-ți l dea Gorovei, căci are să-ți scrie. Revista va ieși în 1 000 ex[emplare] în două coale. E dată la lipar și va ieși bine. Material avem [foarte] interesant. Îmi spune Gorovei că i-a scris și Weigand. Am scris domnului Mugur cerindu-i numărul de ex[emplare] ec ar putea să ne ieie. Prețul a rămas așa: (abonament, 30 lei pentru preoți, învățători, studenți și săteni; 40 lei p[entru] instituții și ceilalți și 50 lei p[entru] străinătate).

M-me Pamfile se mută la Tecuci, dar nu pomenește nimic de materialul rămas de la bărbatu-său. M-am întâlnit în ziua de 18 d[ecem]bre cu Simion și i-am cerut și lui material p[entru] „Șezătoarea“; a făgăduit. I-am scris și lui Vasiliu Alex., dar el mocnește într-însul ca ursul și greu îl dai la brazdă.

Ieri era mare vîlvă în Fălticeni. Cînd am intrat în tîrg, mai toți cei cu care mă întîlneam, și pe care-i salutam eu, mă salutau ei. În strada mare, ducînd cu popa Cîrlănescu un sac cu „Vestitoare“ la poștă, toți se uitau la mine salutîndu-mă. La poștă aflu că eu-s numit prefect. Am suris ironic; eu și prefect! Iaca și Serafin, care mă trage la o parte și-mi spune că-s numit prefect. Am ris. Dealtfel, în ziua de 26 dec., sara, am primit două telefoane de la șeful de cabinet al Ministerului de Interne, în cuprinderea următoare: „Mihai Lupescu, învățător, directorul revistei „Vestitorul satului“ — Bogdănești. Te rog vină Ministerul de Interne. SS Racoviță, șef de cabinet“. Eu și cu preotul Cîrlănescu am zis: taci că scapă „Vestitorul“ de necazuri și greutăți. Cînd colo, se vede că mă poftea să depun jurămîntul.

Mai umblind încolo și-ncolo, toți mă felicitau. Gorovei îmi spune că sînt numit prefect și că trebuie să mă cheme la București. Auzînd prin oraș că combinația aceasta ar fi făcut-o Tempeanu, m-am dus la el; și cum m-a văzut i-a părut bine, căci el și cu Guter erau gata să vie la Bogdănești. Aici mi-a spus că Iorga a cerut să fiu numit prefect și că nu pot să-l refuz. Arătîndu-i motivele pentru care nu pot primi această sarcină și incredîndu-se de adevăr, a rămas să facă altă combinație.

Am făcut o serisoare de mulțămire domnului Iorga și i-am dat-o lui Tempeanu să i-o ducă, și am scris și domnului Racoviță că sînt suferînd. Și-așa, pe ziua de ieri, în orașul Fălticeni, am fost, în gurile tuturor, iar pentru mine nu, prefect imaginar!

Moșu

Serisoare nr. 198

XX

București, 10 ian. 1922

Iubite Moș Mihai,

Mulțumesc din inimă pentru cuvintele bune de sărbători și, la rîndu-mi, vă doresc sănătate, spre a ține un loc de cinste și de bine în mijlocul atîtor uriciuni și

răutăți. Cu numirea dv. ca prefect, toți de aici au avut aceeași simțire : ce păcat că boala nu v-a îngăduit să puteți fi de folos nenorocitului nostru de județ. Tomegea³⁷ se gîdea că eu aș fi dat acest gînd domnului Iorga. Din nenorocire, domnul Iorga de mult nu mai primește sfaturi de la un biet țaran, de modă veche, cum sînt eu. S-a înconjurat cu alfel de oameni ... Cînd oi avea ocazie sigură, am să vă trimit o scrisoare a lui I. Hudiță, din care veți vedea cum cîntărește domnul Iorga pe tinerii ce nu pot fi lingușitori.

Foarte bine faceți că statornicii bună regulă în privința veniturilor și cheltuielilor „Șezătorii“. Numai așa i-om putea asigura o viață lungă și cu spor. N-am primit încă răspuns de la Gorovei, unde să trimit suma de 5 000 lei pentru primele numere. Din numărul 1 aș vrea să am eu 100 de exemplare, ca să fac abonamente la toți bunii mei cunoscuți, cu anumită poftire de abonament și colaborare. [...]

Cele mai călduroase urări de sănătate doamnei Lupescu, domnișoarei Cîrlănescu și soților Cîrlănescu. *Al dv. devolat și iubitor,*

Ghiță

Îmi pare [foarte] rău de arderea minăstirii Rîșca³⁸.

Scrisoarea nr. 883

XXI

Bogdănești, 31 ian. 1922

Iubite Ghiță,

La 1 mart a. e. „Șezătoarea“ împlinește 30 de ani. În ea ai scris și tu și pentru ea ai muncit cu drag. În mart voim a scoate un număr festiv. Să trimeti lui Gorovei un articol cu amintirile tale despre ea și te rog să nu lipsești dintre colaboratori. Articolul să fie trimis pînă la 20 februarie. N-am fost de mult prin Fălticeni. Mă duc azi. Cred că revista pe ianuarie e gata. În curînd va fi împrăștiată în lume. Ți-oi trimite 100 [exemplare]. Nu uita, te rog, de *Povești*³⁹, de *Cartea tineretului*,... și de *Alcătuirea gospodării*⁴⁰. De este ceva cu ele bine de bine ... Mugure nu mi-a scris nimic [....].

Prescriu poveștile ; pe urmă vine rîndul poeziilor. De n-ai trimis banii, trimete-i De la *Casa Școalelor* nu mi-a răspuns nimene.

Te sărută

Moșu

Scrisoarea nr. 219

³⁷ V. Tomegea, învățător. Trăiește și astăzi în satul Boroaia, jud. Suceava, unde și-a desfășurat activitatea. A condus „Vestitorul satelor“ în ultima sa perioadă de apariție.

³⁸ Arderea Minăstirii Rîșca.

³⁹ Lupescu îl rugase pe Kirileanu să se intereseze, la Fundație, de tipărirea *Poveștilor* (volum pe care îl încredințase editorului Mugur) și de posibilitatea publicării celor două broșuri în ediții mai dezvoltate. Din păcate, volumul său de povești, intitulat *La clăci*, a rămas nepublicat.

⁴⁰ M. Lupescu, *Alcătuirea unei gospodării țărănești. Povețe și îndemnuri folositoare oricărui gospodar tînăr*, Birlad, Lupașcu, 1913.

XXII

București, 16 mart 1922

Iubile Moș Mihai,

Auzisem, de la cucoana Ruxanda, despre boala dv. de gripă și, primind azi scrisoarea dv., m-am bucurat că ați scăpat cu bine. Feriți-vă cu grijă până vom scăpa de răcelile primăverii. Pentru „Șezătoarea“ am a vă da o veste bună. Banca Națională m-a înștiințat că vă va trimite (în urma cererii ce am făcut anul trecut) suma de 16.000 lei, prin Banca Națională din Fălticeni. După primirea acestor bani, veți fi bun a face convenita scrisoare de mulțumire. După ce va ieși și numărul pe mart, voi cerca și pe la alte bănci, așa încît cred că vom scăpa de grija materială a cheltuielilor de tipar, rămînind a o scoate în condiții tipografice mai bune (la Succava, precum scrieți). Din numărul 2 vă rog să-mi trimiteți 50 de ex[emplare], ca să mai pot face îndemn la abonaamente.

Eu zic să mai avem puțină răbdare cu Mugur, căci, pe cit aud, el umblă acum să cumpere o tipografie mare, și asta cred că-i cauza întîrzierii. „Lamura“⁴¹ a ieșit. [...].

Dorindu-vă sănătate la întreaga familie, vă îmbrățișez cu dragoste,

Ghiță

Scrisoarea nr. 886

XXIII

Nedatată

Văd că din „Ion Creangă“, anul XIV, 1921, au ieșit numai șapte numere. Eu cred că ar fi bine să scoatem încă un număr⁴², în care să se publice din materialul ce a rămas de la Pamfile, și să se puie la sfîrșitul numărului tabla cuprinsului pe anul XIV, ca să se încheie anul în bună orînduială. Am făcut această propunere și lui T. Popovici, spunîndu-i că, dacă nu le-au mai rămas fonduri, voi găsi eu suma necesară pentru plata acestui ultim număr. I-am mai scris că ar fi păcat să se părăduiască o bibliotecă așa de bună ca a lui Pamfile, vînzîndu-se de ca obicei, și l-am rugat să întrebe pe doamna Pamfile cît cere pe bibliotecă, spre a-i găsi aici vreo instituție care să i-o cumpere și să fie de folos urmașilor. Ar fi bine să-i scrieți și dv. în această privință. [...].

[Scrisoarea nu este semnată, dar atît grafia cît și conținutul indică drept expeditor pe G. T. Kirileanu].

Scrisoarea nr. 887

⁴¹ „Lamura“, revistă de cultură, literatură, artă, știință. București 1919 — 1928.

⁴² Acest număr nu a mai apărut. Vezi și nota nr. 36.